

МЛАДИ АВТОРИ/ YOUNG AUTHORS

DOI: 10.54664/GDHS2263

ДАВАНЕТО НА ПОВОД ЗА ЗАВЕЖДАНЕ НА ДЕЛО В ХИПОТЕЗАТА НА ЧЛ. 78, АЛ. 2 ОТ ГПК ПРИ ПРЕДЯВЕН ИСК ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ЗАПАЗЕНА ЧАСТ ОТ НАСЛЕДСТВО

Йоана Мирчева

PROVIDING GROUNDS FOR FILING A LAWSUIT IN THE HYPOTHESIS OF ART. 78(2) OF THE CIVIL PROCEDURE CODE IN THE EVENT OF A CLAIM FOR RECOVERY OF A RESERVED PORTION OF AN ESTATE

Yoana Mircheva

Abstract: *The article discusses the opinions advocated in practice regarding the behaviour of the defendant in a claim for recovery of a reserved portion of an estate and the distribution of liability for legal expenses if the defendant has acknowledged the claim.*

Keywords: *liability for legal expenses; acknowledgment of the claim; legal dispute; reserved portion.*

1. Отговорността за разноските по правило е функция от изхода на процеса. Общото правило е, че разноските се понасят от загубилата страна – от ищеца, когато неоснователно е предизвикал процеса, или от ответника, когато неоснователно е нарушил правото, чиито титуляр е ищецът. Тази отговорност е обективна по своя характер¹ и има за цел да обезщети страната за разноските, които е из-

вършила, след като спорът е предизвикан неоснователно.

1.1. Приема се, че фактическият състав, от който се поражда отговорността за разноски, включва три елемента: неоснователно предизвикан правен спор, разноски, причинени от водене на делото по повод повдигнатия спор, и съдебно решение, което потвърждава правното твърдение на претендиращия разноски, респ. отхвърля правното твърдение на

¹ Така: Попова, В. – В: Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев, Р. Иванова. Българско гражданско процесуално право. Десето преработено и допълнено издание. Второ по действащия ГПК. С.: Сиела, 2020, с. 359, Кюркчиев, Ст. – В: Пунев, Б., В. Гачев, Г. Хорозов, Д. Митева, Д. Танев, Е. Кръшкова, Е. Балева, К. Топалов, Кр. Влахов, М. Златарева, М. Обретенова, М. Бобатинов, С. Кюркчиев. Граждански процесуален кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. Второ преработено и допълнено издание. С.: ИК „Труд и право“, 2017, с. 144.

на срещната страна². Съдът не се произнася служебно по въпроса за разноските, предвид въведения в чл. 6 Гражданския процесуален кодекс (ГПК)³ принцип на диспозитивно начало, следователно страната следва да е направила надлежно искане за присъждането им до приключване на устните състезания. Не е задължително да е представен списък по чл. 80 ГПК, който има значение за евентуалното искане за изменение на решението в частта за разноските⁴. Независимо от това с какъв акт се произнася съдът, той има характер на определение (вкл. и когато се произнася с решението). Той има различен правен режим и не разрешава материалноправния спор по същество така, както прави съдът, когато се произнася с решение.

1.2. От общото правило за отговорността за разноски е налице изключение, уредено в чл. 78, ал. 2 ГПК, при което ответникът не дължи разноските, сторени от ищеца, а точно обратното – има право да претендира извършените от него в процеса разноски. Особено в този случай е, че е постановено решение по същество на спора, което е в полза на ищеца, тъй като предявеният иск е уважен, но последният няма право да му бъдат възложени в негова полза разноските, които е извършил в производството, а напротив – ако ответникът е претендирал, разноските следва да се възложат в тежест на ищеца. Това законодателно разрешение е трайно закрепено при действието на всички процесуални закони от 1907 г. до настоящия момент.

2. Съгласно разпоредбата на чл. 780 Закона за гражданското съдопроизводство (ЗГС) (1892 г.-отм.)⁵ този, срещу когото е постановено решението, е длъжен да заплати всички разноски съобразно искането на противната

страна, освен ако не е предвидено изключение в закона.

2.1. С изменението и допълнението на ЗГС (1892 г.-отм.) от 1907 г. е въведено правилото на чл. 785а ЗГС (1892 г.-отм.), съгласно което, ако ответникът не е дал повод за предявяване на иска и след предявяването веднага го признае, разноските се възлагат върху ищеца. В правната теория от проф. Абрашев се застъпва, че тази разпоредба е рецитирана от немския процесуален закон и по-точно – чл. 89 ZPO, и от австрийския процесуален закон – чл. 45 ZPO⁶.

2.2. Така въведено, правилото остава и впоследствие при редакцията на ЗГС от 1930 г.⁷ в разпоредбата на чл. 613 ЗГС (с ред. към 1930 г.-отм.). В сравнение със старата редакция тук се забелязва, че от текста отпада изискването ответникът да е признал „веднага“ иска. В тази връзка, може би отпадането е формално и не променя практиката и вижданията в теорията, тъй като проф. Силяновски приема, че, за да се освободи ответникът от отговорност за разноски, той следва да признае иска още в отговора на исковата молба, тъй като „законът задължава ответника да направи това изявление тъкмо в отговора“, а по-късно направеното признание няма да може да го освободи от заплащане на разноските⁸.

2.3. Може да се заключи, че е идентично съдържанието на разпоредбата и в ГПК (1952 г.-отм.)⁹, тъй като съгласно чл. 65, ал. 2 ГПК (1952 г.-отм.), ако ответникът с поведението си не е дал повод за завеждане на делото и ако признае иска, разноските се възлагат върху ищеца, с изключение на случаите, при които е предявен иск за вреди от непозволено увреждане от престъпление, за което има влязла в

² Вж.: **Попова, В.** – В: Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев, Р. Иванова. Цит. съч., с. 359.

³ Обн. ДВ бр. 59 от 20.07.2007 г., в сила от 01.03.2008 г.

⁴ Вж.: Тълкувателно решение № 6/06.11.2013 г. по тълк. д. № 6/2012 г. на ОСГТК, ВКС.

⁵ Обн. ДВ бр. 31 от 08.02.1892 г.

⁶ Така: **Абрашев, П.** Гражданско съдопроизводство. Том I. С.: Царска придворна печатница, 1910, с. 325.

⁷ Обн. в притурка към ДВ бр. 246 от 01.03.1930 г.

⁸ Вж.: **Силяновски, Д.** Гражданско съдопроизводство. Обжалване на решенията и определенията. Особени производства. Второ издание. Т. III. С.: Издателство на фонда за подпомагане студентите от висшите учебни заведения в България, 1946, с. 82.

⁹ Обн. ДВ бр. 12 от 08.02.1952 г.

сила присъда. Така, приема се, че страната не може да иска присъждане на разноски, дори да е спечелила делото, ако ответникът не е дал повод за образуване на производството и е признал иска. В този случай ищецът следва да понесе разноските по делото¹⁰.

2.4. В действащия процесуален закон аналогична на горните разпоредби е тази на чл. 78, ал. 2 ГПК, според която, ако ответникът с поведението си не е дал повод за образуване на делото и признае иска, разноските се възлагат в тежест на ищеца.

Забелязва се, че текстът на разпоредбата не е претърпял съществени промени с приемането му за пръв път през 1907 г. в ЗГС (1892 г.-отм.) досега. Макар в първоначалната редакция да е присъствало задължението признанието на иска да е извършено непосредствено след получаване на исковата молба, струва ми се, че дори и впоследствие да е отпаднало от текста, то, за да се приложат последиците на разпоредбата, следва ответникът да е признал иска в първия възможен момент.

3. От граматическото тълкуване на разпоредбата на чл. 78, ал. 2 ГПК става ясно, че за приложението ѝ трябва да са налице кумулативно няколко предпоставки – признание на иск и липсата на поведение на ответника, с което да е дал повод за образуване на делото¹¹. Тъй като присъждането на разноските не се извършва служебно от съда, то следва ответникът да е направил надлежно искане за присъждането им. Последното предполага действително извършени от ответника разноски по повод образуваното исково производство. Само при наличието на тези предпоставки ищецът ще понесе разноските по делото.

3.1. На първо място, съдът трябва да установи налице ли е валидно признание на предявения от ищеца иск. Признанието следва да е предприето възможно най-рано в хода на

образуваното производство. Това означава то да е извършено в отговора на исковата молба, респ. ако не е подаден отговор – в първото по делото открито съдебно заседание. Предвид обстоятелството, че ответникът може да не знае дали действително е накарнена запазената на ищеца част от наследството, той може да не заеме становище в отговора на исковата молба по основателността на иска, ако няма представени към исковата молба доказателства, установяващи това обстоятелство. От друга страна, ищецът може да сочи и представя доказателства в първото по делото съдебно заседание след обявяване на окончателния доклад, с който се разпределя доказателствената тежест между страните¹². Ето защо, ако ответникът признае иска в първото по делото заседание, след като се увери в твърденията на ищеца съобразно представените от него доказателства, биха могли да се приложат последиците на чл. 78, ал. 2 ГПК. Но, в случай че първоначално е налице оспорване на предявения иск, а впоследствие – признание, разпоредбата не може да намери приложение.

3.2. Разпоредбата на чл. 78, ал. 2 ГПК следва да намери приложение, независимо дали е постановено решение по чл. 237 ГПК, или типично съдебно решение, т. е. за прилагането ѝ не е необходимо ищецът да е поискал постановяване на решение съобразно извършеното признание на иск и такова действително да е постановено. Този извод следва както от направеното историческо тълкуване на нормата – последиците на признанието на иск, изразяващи се в постановяване на нетипично съдебно решение, са уредени за пръв път в действащия процесуален закон, докато в предходните – признанието на иск е било допустимо процесуално действие, но не е имало изрично уредени такива последици¹³.

¹⁰ Вж.: **Силяновски, Д.** – В: Силяновски, Д., Ж. Сталев. Граждански процес. Том I. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1958, с. 205.

¹¹ В този смисъл вж.: **Силяновски, Д.** – В: Силяновски, Д., Ж. Сталев. Цит. съч. Том I. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1958, с. 205, както и: Определение № 188/17.05.2022 г. по ч. гр. д. № 722/2022 г., г. к., III г. о. на ВКС, Определение № 263/18.04.2019 г. по ч. т. д. № 635/2019 г., т. к., II т. о. на ВКС.

¹² Вж.: **Стамболиев, О.** – В: Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев, Р. Иванова. Цит. съч., с. 291.

¹³ Вероятно като изключение от това положение може да се разглежда възможността, уредена в чл. 449 ЗГС (с ред. към 1930 г.-отм.) да се постанови т. нар. „частично решение“, когато ответникът е извършил признание на част от иска или на част от предявените искове. – вж.: **Силяновски, Д.** Граждан-

Дали ще бъде постановено решение съобразно извършеното признание зависи от преценката на ищеца, тъй като той е този, който следва да направи искане до съда за постановяването му. Ето защо, дори и ищецът да не е поискал постановяване на решение съобразно признанието на иск от ответника, макар да са били налице всички останали предпоставки за това, то съдът може да възложи в негова тежест всички разноски по делото, ако ответникът с поведението си не е дал повод за образуване на делото, признал е иска и е направил искане за присъждане на разноските, извършени от него. В противен случай много лесно би се ограничило приложението на чл. 78, ал. 2 ГПК, като се постави в зависимост от волята на ищеца.

4. При буквално тълкуване на разпоредбата на чл. 78, ал. 2 ГПК „даването на повод“ следва да се разглежда през призмата на предпроцесуалното поведение на ответника. Именно наличието на правен спор между страните относно съществуването или несъществуването на материалното право или правоотношение поражда правния интерес за ищеца да го защити, като предяви иск. В случаите на конститутивен иск се търси защита на едно потестативно или наричано още преобразуващо право¹⁴. По правило тяхното упражняване става извънсъдебно чрез едностранно волеизявление, с което се поражда промяна в чужда правна сфера. По изключение – в предвидените в закон случаи тяхното упражняване може да стане само по съдебен ред чрез иск. Приема се, че въпросът дали едно потестативно право да се упражни по съдебен ред, или извънсъдебно е преценка на законодателя в зависимост от „важността на правното благо“¹⁵, поради което по съдебен ред се упражняват тези, които имат по-голямо обществено значение¹⁶.

Характерно за потестативните права е, че те са вторични – възникват с оглед наличието на друго правоотношение¹⁷. В типичния случай даването на повод следва да се преценява именно с това дали е налице оспорване, или нарушение на основното правоотношение. Поводът по смисъла на чл. 78, ал. 2 ГПК следва да се разбира като извършване на действия от ответника, с които се оспорва или нарушава правото на ищеца и следва да се разглежда като форма на незаконосъобразно развитие на гражданските правоотношения, т. е. това са неправомерни действия.

4.1. Преобразуващите права са разнообразни, тъй като чрез упражняването им настъпват различни правни последици – по арг. от чл. 124, ал. 3 ГПК правото може да възникне, да се измени или да се погаси. Особеността на тези права е налице както в сравнение с притежателните, но така и в сравнение едни спрямо други. Тя се проявява и при предпоставките, при които възниква нуждата от защита за страната. В тази връзка „даването на повод“ в някои случаи може да се разглежда като поведение на ответника по предявения иск – напр. при неизпълнение на поети договорни задължения и последвалия иск за разваляне на договора по реда на чл. 87, ал. 3 ЗЗД. В други случаи, каквото е например правото на възстановяване на запазена част, налице са различни разрешения в практиката на съдилищата по редица въпроси, сред които кога е налице повод от страна на ответника, намира ли приложение чл. 78, ал. 2 ГПК в тази хипотеза и как следва да се разпределят разноските.

4.2. Поведението на ответника следва да бъде преценявано от съда и то въз основа на твърденията на всяка от страните по делото и представените доказателства. Всъщност, страните следва да представят доказателства не само в подкрепа на своите твърдения досежно

ско съдопроизводство. Производство пред първата инстанция. Т. П. С.: Печатница „П. К. Овчаров“, 1941, с. 237–239.

¹⁴ За терминологията вж.: **Брайков**, С. Преобразуващи иски и преобразуващи решения. С.: Сиби, 2014, с. 16–18.

¹⁵ Така: **Сияляновски**, Д. Гражданско съдопроизводство. Обща част. Второ издание. Т. I. С.: Печатница „П. К. Овчаров“, 1941, с. 32, **Сияляновски**, Д. – В: Сияляновски, Д., Ж. Сталев. Цит. съч. Том I. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1958, с. 261.

¹⁶ Така: **Брайков**, С. Цит. съч., с. 65 и цит. там автори.

¹⁷ Така: **Василев**, Л. За преобразуващите субективни граждански права. – Правна мисъл, 1958, № 2, с. 3–23, **Павлова**, М. Гражданско право - обща част. Второ преработено и допълнено издание. С.: Софи-Р, 2002, с. 196.

съществуването или не на спорното материално право, но и на поведението на ответника с оглед разпределението на отговорността за разноси, ако, разбира се, претендират такива. В понятието „поведение на ответника“ в разпоредбата на чл. 78, ал. 2 ГПК се обхваща както процесуалното, така и извънпроцесуалното му поведение, разбирано като действия, които оспорват правото на ищеца, като претендира право, което е несъвместимо с това на ищеца, или просто го отричат.

4.2.1. Процесуалното поведение на ответника, с което той се защитава срещу основателността на предявения иск, като оспорва правото, предявено за защита чрез иска, осуетява прилагането на разпоредбата на чл. 78, ал. 2 ГПК, и разноските следва да се понесат от ответника, дори впоследствие ответникът да е признал предявения иск.

4.2.2. Аргумент в тази насока може да се намери и в практиката при действието на чл. 65, ал. 2 ГПК (1952 г. - отм.), в която се приема, че само признанието на иск не е достатъчно, за да се възложат разноските в тежест на ищеца. Ответникът е следвало след признанието на иска да предприеме действия по удовлетворяване на претенцията на ищеца, т. е. съдът следва да преценява и неговото поведение след предявяване на иска, а не само извънпроцесуалното такова¹⁸. Също така, застъпено е, че това правило не намира приложение и когато ответникът първоначално е оспорил иска, а впоследствие го е признал¹⁹.

Изпълнението в хода на образуваното производство касае случаите на защита на притежателни права, при които се иска определено поведение от ответника. В случай че той го предостави, т. е. изпълни, искът следва да бъде отхвърлен, тъй като изпълнението е факт, който следва да бъде преценен от съда, щом е настъпил до приключване на съдебното дирене – арг. от чл. 235, ал. 3 ГПК. Отхвър-

лянето на иска е вследствие от поведение на ответника – неговото изпълнение, настъпило след предявяването на иска. В конкретния случай следва да се съобрази и предпроцесуалното поведение на ответника и ако той не е дал повод за образуване на делото – например изпаднал е в забава с подаване на исковата молба, разноските следва да се присъдят в тежест на ищеца. В случаите, при които ответникът е бил в забава преди предявяване на иска, дори и да го признае в производството, с поведението си – неизпълнението, е дал повод за образуване на делото и следва да понесе разноските по делото.

5. Относно съдържанието на понятието „даване на повод“ при предявен иск за възстановяване на запазена част от наследство в практиката на съдилищата са застъпени различни становища. Това е продиктувано от особеността на самото право – то е потестативно и неговата защита е предвидена да се упражни по съдебен ред чрез конститутивен иск или в рамките на висящо производство чрез възражение²⁰. Особеност е налице и по отношение на самото предпроцесуално поведение на ответника. Изложеното води до това, че практиката не прилага по един и същ начин разпоредбата на чл. 78, ал. 2 ГПК, като в някои случаи дори изключва нейното приложение за конкретната хипотеза на предявен иск за възстановяване на запазена част.

5.1. Така, в една част от практиката се изтъква особеността на потестативните права, а именно, че в предвидените от закона случаи те следва да се упражнят единствено по съдебен ред. С оглед на това по повод отговорността за разноси се застъпват две виждания.

5.1.1. В практиката при приложение на чл. 65, ал. 2 ГПК (1952 г.-отм.) се приема, че в случаите, при които дадено право се упражнява по съдебен ред, ответникът не е дал повод за образуване на делото и разноските следва

¹⁸ Вж.: Решение № 551/08.05.1995 г. по гр. д. № 754/94 г., IV г. о. на ВС, Определение № 36/16.12.1969 г. по ч. гр. д. № 1394/69 г., III г. о. на ВС.

¹⁹ Вж.: Решение № 626/25.02.1983 г. по гр. д. № 121/83 г., II г. о. на ВС.

²⁰ Вж.: **Венедиков, П.** Запазената част в наследството. Четвърто издание. С.: ИК „Петко Венедиков“, 2008, с. 67, **Венедиков, П.** Система на българското наследствено право. Трето допълнено издание. С.: ИК „Петко Венедиков“, 2019, с. 437, **Тасев, Хр.** Българско наследствено право. Девото преработено издание. Нова редакция от Георги Петканов и Симеон Тасев. С.: Сиела, 2009, с. 85, **Станева, А.** Наследствено право. С.: Сиела Норма АД, 2022, с. 244.

да се понесат от страните така, както са направени²¹.

5.1.2. При действието на ГПК (2007 г.) в практиката се застъпва, че в случаите, при които сезирането на съда е условие за упражняване на субективни права на ищеца, признанието на иск не е достатъчно условие, за да се възложат разносните върху ищеца, тъй като липсва първата предпоставка, предвидена в чл. 78, ал. 2 ГПК – „ответникът да не е дал повод за образуване на делото“²². В този случай разносните биват възлагани в тежест на ответника.

5.1.3. Следва да се отбележи, че така очергани случаите могат да се отнасят единствено за потестативните права, чието упражняване по съдебен ред е предвидено в закона²³. Това е единствената възможност за тяхна защита. Струва ми се обаче, че не всички потестативни или преобразуващи права се включват в този очерган от ВКС критерий и не всички следва да се слагат под общ знаменател.

5.1.4. За носителя на потестативното право възниква възможност да го упражни, когато е нарушено основното материално правоотношение между страните, ако такова е налице, като по този начин предизвика промяна в чужда правна сфера. По правило това нарушение следва да е извършено от ответника по образуваното дело. Така например, при

предявяване на иск за възстановяване на запазена част от наследството, при който ответникът ще бъде наследник по завещание или завещник, респ. надарен спрямо определени вещ/и по волята на трето лице, т. нар. основно материално правоотношение между ищеца – необходим наследник²⁴ и ответника не е налице. Основно материално правоотношение в случая е наследственото правоотношение. Следва да се отчете особеността, че правото на наследяване в теорията се разглежда като абсолютно право²⁵ от категорията на т. нар. непритезателни права²⁶. Застъпва се, че при него „вторичност трудно може да бъде открита“²⁷, тъй като възниква от конкретен юридически факт – смъртта на наследодателя²⁸. След приемането на наследството се погасяват правото на наследяване²⁹ и наследственото правоотношение³⁰.

В теорията се приема, че в някои случаи юридическите факти, от които възниква основното материално правоотношение, пораждат и потестативното право³¹. Към тези случаи, струва ми се, следва да се посочи и правото на възстановяване на запазена част, доколкото то възниква със смъртта на наследодателя за необходимия наследник и се нарушава посредством общо или частно завещателно разпореждане, правата по което възникват с откриване на наследството, т. е. със

²¹ Така: Решение № 2310/06.10.1964 г. по гр. д. № 1372/64 г., I г. о. на ВС.

²² Така напр.: Определение № 60360/08.11.2021 г. по ч. гр. д. № 4112/2021 г., г. к., IV г. о. на ВКС, Определение № 709/28.12.2012 г. по ч. гр. д. № 592/2012 г., г. к., I г. о. на ВКС, Определение № 500/16.07.2013 г. по ч. т. д. № 2326/2013 г., т. к., I т. о. на ВКС, Определение № 71/21.01.2014 г. по ч. гр. д. № 17/2014 г., г. к., III г. о. на ВКС, Решение № 710/17.05.2019 г. по гр. д. № 2824/2018 г. на Районен съд – Велико Търново.

²³ Следва да се отбележи, че някои състави на ВКС прилагат това тълкуване и спрямо правото на собственост – напр.: Определение № 178/28.10.2019 г. по ч. гр. д. № 3037/2019 г., г. к., I г. о. на ВКС.

²⁴ За понятието „необходими наследници“ вж.: **Цанкова**, Ц. Завещанието в българското наследствено право. С.: Наука и изкуство, 1985, с. 53.

²⁵ Пак там, с. 21, както и посочените автори в бел. № 24 в **Станева**, А. Цит. съч., с. 24 и посочената критика на с. 24–25.

²⁶ Някои автори обособяват т. нар. „други непритезателни субективни права“ като самостоятелна категория преобразуващи права – вж.: **Таджер**, В. Гражданско право на НРБ, Обща част. Дял I. С.: Софи-Р, 2001, с. 390–392. Към тях включват правото на наследяване – вж.: **Станева**, А. Цит. съч., с. 26.

²⁷ Така: **Станева**, А. Цит. съч., с. 24–25.

²⁸ Така: **Петров**, В. Л. Отмяна на отказа от наследство от кредиторите на наследника. С.: Сиела, 2016, с. 98–99, **Цанкова**, Ц. Цит. съч., с. 21, **Станева**, А. Цит. съч., с. 29.

²⁹ Така: **Петров**, В. Л. Наследяване на задължения и отговорност за завети. С.: Сиела Норма АД, 2020, с. 193.

³⁰ Пак там, с. 195.

³¹ Така: **Василев**, Л. Цит. съч., с. 3–23.

смъртта на наследодателя. От тази хипотеза като изключение може да се разглеждат извършените приживе от бъдещия наследодател дарения, които възникват още приживе.

5.1.5. Ответникът по предявения иск за възстановяване на запазената част, струва ми се, че не е дал повод за образуване на делото. Дали е налице накърняване на запазената част, следва да се установи по съдебен ред при образувано спорно исково производство. От една страна, ответникът няма как да влияе на волята на бъдещия наследодател за разпорежданията му с оглед на смъртта му или приживе (ако касае хипотезата на дарение) – това е негово право и може да го упражнява, както прецени, доколкото не се нарушава и заобикаля закона. Възможно е ответникът да не знае дали наследодателят има други наследници, ако не е сред наследниците по закон, както и как е уредил отношенията си с тях с оглед евентуалното приложение на чл. 12 Закон за наследството (ЗНасл.)³². От друга страна, както се посочи по-горе, възстановяването на запазената част става единствено по съдебен ред чрез иск или възражение.

5.1.6. Причина за предявяване на иска за възстановяване на запазена част се корени в поведението на трето лице – наследодател на ищеца, който е завещател или дарител. Упражняването на правата по завещанието или завета от ответника, в случаите, при които запазената част е накърнена чрез завещателни или дарствени разпореждания, не следва да се разбира като повод за образуване на делото³³. Упражняването на правото на наследяване не води до нарушаване правото на запазена част на необходимите наследници. До последното води поведението на наследодателя, който е извършил безвъзмездните разпореждания.

Всъщност, чрез предявяване на иска за възстановяване на запазената част, законът дава възможност да се „санкционира“ разпоредителния акт на наследодателя, а не действията на наследника, респ. заветника, чрез които той приема наследството, или на дарения, когато е приел дарението.

Освен това, действията на безвъзмездно разпореждане от наследодателя също не могат да се разгледат като „повод“ по смисъла на чл. 78, ал. 2 ГПК. Тези действия не са недействителни само поради обстоятелството, че биха нарушили запазената част на необходимите наследници³⁴. Бъдещият наследодател има право да се разпорежда със своето имущество по своя преценка и тези действия са правомерни и не представляват нарушаване на нечие право³⁵.

5.1.7. Стъпвайки на изводите на съда, означава, че в хипотезата на предявен конститутивен иск, съдът не следва да прилага правилата за разноските, уредени в чл. 78 ГПК и в частност чл. 78, ал. 2 ГПК. Струва ми се, че това разрешение не намира законова основа, дори и при действието на отменения процесуален закон, доколкото, както видяхме, уредбата е идентична.

5.1.7.1. На първо място, разпоредбата се намира в общите правила, като намира приложение, доколкото не е уредено изключение. Последното може да се уреди изрично както в особените искиви производства (например производството по съдебна делба и производството по брачни искиве), но също така може да съществува особено правило в общите правила. В тази връзка следва да се отбележи, че подходът, използван от кодекса, е смесен – т. е. налице са особени правила в общия исков процес, но същевременно с това за някои искиве,

³² Обн. ДВ. бр. 22 от 29.01.1949 г.

³³ В обр. смисъл: Решение № 493/11.12.2015 г. по в. гр. д. № 1510/2015 г. на Окръжен съд - Стара Загора.

³⁴ Така и: **Цанкова, Ц.** Завещанието в българското наследствено право. С.: Наука и изкуство, 1985, с. 55.

³⁵ В теорията се обръща внимание на това, че разпоредбата на чл. 28, ал. 1 ЗНасл. не следва да се тълкува изолирано, тъй като създава впечатление, че се въвежда забрана за бъдещия наследодател да се разпорежда с имущество чрез завещание или дарение, ако тази част от имуществото представлява запазената част за необходимите наследници. Приема се, че тази разпоредба следва да се тълкува в смисъл, че бъдещият наследодател следва да „внимава, когато извършва безвъзмездно разпореждане с имуществото си, защото е възможност след смъртта му неговите най-близки наследници да атакуват тези сделки, ако накърняват запазената им част“. – Вж.: **Станева, А.** Цит. съч., с. 233.

включително и за някои от конститутивните са уредени особени искиви производства. Не са предвидени особени правила или особено искиво производство, по реда на което да се разглеждат всички предявени конститутивни искиве. Напротив, част от исковите – например за обявяване на предварителния договор за окончателен по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, съдебна делба, брачни искиве, са уредени в особени искиви производства, като в някои от тях – например чл. 329 и чл. 355 ГПК, са уредени специални правила за разпределяне на разноските. По тази причина, за останалите следва да намерят приложение общите правила.

5.1.7.2. На следващо място, в случая не е налице нарушаване на основното правоотношение, което в случая е възникналото наследствено правоотношение при наследяване по закон. Както се посочи, наследодателят е този, който посредством безвъзмездни разпореждания е засегнал запазената част на необходимите наследници. Ето защо, ответникът не е дал повод за образуване на делото и ако признае иска, разноските следва да бъдат възложени в тежест на ищеца. Последният, предявявайки иска за възстановяване на запазена част, всъщност не се съобразява с волята на своя наследодател по повод разпорежданията, които е направил с оглед на неговата смърт или приживе. Предявявайки иска, той претендира възстановяване на запазената част от наследството и струва ми се, че в този случай няма да е несправедливо, ако понесе разноските по делото, в случай че ответникът е признал иска, извършил е и е претендирал такива.

5.2. Налице е практика на ВКС, според която при предявен иск по чл. 30 ЗНасл. ответникът – заветник, наследник по завещание или надарен, е дал повод за образуване на дело с предмет възстановяване на запазена част, тъй като е имал възможност да прехвърли правата, които притежава от наследодателя, преди да се образува процесът³⁶. На тези аргументи, изложени в практиката на ВКС, стъпват редица съдебни актове³⁷.

5.2.1. Това разбиране произтича от застъпеното в практиката на ВКС виждане, че правото на възстановяване на запазена част може да се упражни освен чрез иск или възражение във висящ процес, но също така и извънсъдебно чрез доброволно уреждане на отношенията между наследниците по закон със запазена част и лицето, в чиято полза е завещано, респ. дарено имуществото³⁸. Считаю, че последното в никакъв случай не представлява упражняване на правото на възстановяване на запазена част, а договор между две или повече лица с различни от упражняването на правото за възстановяване на запазена част правни последици.

Безспорно в правната теория се приема, че потестативните права се упражняват чрез едностранно волеизявление, с което настъпва промяна в чужда правна сфера³⁹. В този смисъл, не е необходимо съдействие от насрещен субект, каквото всъщност е налице при сключване на споразумение в сочения от практиката пример. Ето защо, застъпеното в практиката на ВКС виждане, че по този начин извънсъдебно се упражнява потестативното право на

³⁶ Вж.: Определение № 50037/13.04.2023 г. по гр. д. № 4315/2021 г., г. к., П г. о. на ВКС, Определение № 59/07.05.2021 г. по ч. гр. д. № 1279/2021 г., г. к., П г. о. на ВКС, Определение № 227/08.05.2019 г. по гр. д. № 424/2019 г., г. к., П г. о. на ВКС.

³⁷ Така напр.: Решение № 64/08.04.2022 г. по гр. д. № 831/2021 г. на Районен съд - Поморие, Решение № 260007/18.01.2022 г. по гр. д. № 2564/2020 г. на Районен съд – Шумен, Решение № 470/08.11.2021 г. по гр. д. № 1346/2021 г. на Районен съд - Горна Оряховица, Решение № 125/27.10.2021 г. по гр. д. № 1251/2021 г. на Районен съд - Димитровград, Решение № 260051/22.07.2020 г. по гр. д. № 955/2020 г. на Районен съд - Велико Търново, Решение № 260326/21.07.2021 г. по гр. д. № 2564/2020 г. на Районен съд - Шумен, Решение № 260841/23.06.2021 г. по гр. д. № 54/2021 г. на Окръжен съд – Пловдив, Определение № 2031/10.06.2021 г. по в. ч. гр. д. № 1211/2021 г. на Окръжен съд – Варна, Определение № 260230/27.01.2021 г. по в. ч. гр. д. № 2694/2020 г. на Окръжен съд - Бургас.

³⁸ Вж. мотивите на Решение № 139/24.06.2013 г. по гр. д. № 50/2013 г., г. к., П г. о. на ВКС, Определение № 59/07.05.2021 г. по ч. гр. д. № 1279/2021 г., г. к., П г. о. на ВКС, Определение № 227/08.05.2019 г. по гр. д. № 424/2019 г., г. к., П г. о. на ВКС.

³⁹ Вж.: Павлова, М. Цит. съч., с. 183, Василев, Л. Цит. съч., с. 3-23, Брайков, С. Цит. съч., с. 63 и сл.

възстановяване на запазена част, не е съвсем коректно.

5.2.2. В производството при предявен иск за възстановяване на запазена част следва да бъдат извършени редица действия, в т. ч. да се установи масата на наследството, извършени разпореждания от наследодателя приживе и пр., след което да се установи дали има накърпяване на запазената част и след това – възстановяване чрез отменяне на безвъзмездните разпореждания по предвидената в закона последователност. Законът е предвидил това да се осъществи от съда в образувано исково производство поради характера на правото и защитаваното благо⁴⁰.

5.2.3. Всъщност, забелязва се, че част от практиката „вменява“ задължение на ответника – наследник по завещание, заветник или дарен, да предприема активно поведение, с което да предложи на наследниците по закон – ищци по евентуално образувано дело по чл. 30 ЗНасл., да уреждат извънсъдебно отношенията си, като им прехвърли идеалните части, представляващи тяхна запазена част⁴¹. Това задължение е именно във връзка с „даването на повод“ за образуване на делото по смисъла на чл. 78, ал. 2 ГПК.

Считам, че това е неправилно, тъй като се създава убеждението, че лицето, срещу което следва да бъде предявен иска, трябва да предизвиква преговори с ищеца, който е необходим наследник с право на запазена част, за уреждане на отношенията им доброволно. Житейски логично би било лицето, което твърди, че правото му е нарушено, да започне преговорите с оглед доброволното уреждане на спора. Именно то е наясно налице ли е накърпяване на запазената му част, респ. следва да изрази воля за възстановяването ѝ.

5.3. Съществува практика на първоинстанционни съдилища, според която, щом резултатът, който се цели да бъде постигнат чрез предявяване на иска, не може да бъде постигнат извънсъдебно, то липсва предпоставката в чл. 78, ал. 2 ГПК ответникът „да не е дал повод за образуване на делото“⁴². Струва ми се, че този критерий също не е напълно правилен. Ищецът има правен интерес да предяви иск за защита на свои субективни материални права, щом те са нарушени от ответника. Така например, тази съдебна практика отново би изключила приложението на чл. 78, ал. 2 ГПК спрямо конститутивните искове, тъй като резултатът, който преследват, може да се постигне само чрез постановяване на съдебно решение, което ги уважава, тъй като само то има т. нар. конститутивно действие като негова гражданскоправна последица и законът е предвидил упражняването им да става единствено чрез иск.

5.3.1. Ако се сложат под общ знаменател всички потестативни права, за които е предвидено защита по съдебен ред, доколкото в действителност това е единствената им възможност за упражняване, то това би означавало изначално да се изключи приложението на чл. 78, ал. 2 ГПК спрямо делата с такъв предмет. Смисълът на разпоредбата обаче е да се изследва поведението на ответника, без значение от предмета и вида на предявения иск. В разпоредбата не е предвидено никакво ограничение в тази насока, поради което и тълкуване в такъв смисъл би я ограничило, без това да е волята на законодателя.

5.3.2. Освен това, правилото не може да се разглежда като универсално. Някои потестативни права възникват именно поради поведението на ответника, поради което е не-

⁴⁰ В тази връзка следва да се отбележи, че за някои преобразуващи права, за които е предвидена възможност да се упражнят чрез иск, съществува изрична правна уредба, съгласно която на страните се дава възможност да уредят отношенията си чрез договор. Като примери може да се дадат делбата на недвижим имот – съществува възможност страните да извършат доброволна делба, но също така при липсата на съгласие – да предявят конститутивен иск. Друг пример е разводът, при който страните могат да депозират споразумение, с което да уредят прекратяване на брака и последиците от това, което да бъде одобрено от съда по реда на охранителното производство, респ. да предявят конститутивен иск по реда на спорното исково производство. В този случай предвид характера на регулираните обществени отношения сключеното между страните споразумение ще бъде „проверено“ от съда, респ. той ще го одобри.

⁴¹ Напр.: Решение № 260051/22.07.2020 г. по гр. д. № 955/2020 г. на Районен съд - Велико Търново.

⁴² Така напр.: Решение № 78/03.06.2022 г. по гр. д. № 882/2021 г. на Районен съд – Павликени.

обходимо упражняването им, ако е предвидено в закона, да се упражни чрез предявяване на иск. Например, развалянето на двустранен договор, който има за предмет вещни права върху недвижими имоти, е възможност, която съществува за изправната страна по договора, когато насрещната страна виновно не изпълнява поетите задължения. В този случай ответникът, ако не изпълнява своите задължения и е налице вина, би дал повод за образуване на производство. Именно неговото поведение – виновно неизпълнение на договор с предмет вещни права върху недвижими имоти, е станало причина ищецът да предяви иск за разваляне на същия. Правилото е, че договорите се развалят извънсъдебно (както се упражняват по правило и потестативните права), а по изключение – по съдебен ред. В случая причината законодателят да предвиди развалянето на договорите с предмет вещни права върху недвижими имоти да се осъществява по съдебен ред е с оглед по-добра защита правата на страните, защита на трети лица и сигурност в оборота, доколкото и исковата молба ще подлежи на вписване съгласно чл. 114, б. „а“ ЗС и чл. 11, б. „а“ ПВп. Ако длъжникът не изпълнява договорните задължения и това е по причина, за която отговаря, той очевидно накърнява спорното материално право или правоотношение по сключения между страните договор (т. нар. основно правоотношение), което ищецът претендира, че притежава. Последният, в случай че вече не желае изпълнение на договора от насрещната страна, няма друга възможност да се защити, освен да предяви иск за разваляне на договора. Това негово действие ще е пряко следствие от поведението на ответника. Ето защо, в случая е налице поведение на ответника, дало повод за образуване на делото – неговото неизпълнение.

5.3.3. Струва ми се неправилно в случая да се намесва като критерий за приложението на чл. 78, ал. 2 ГПК начинът на упражняване на субективните права – дали упражняването им по съдебен ред е единствената възможност, или не. Точно обратното, в редица случаи в закона е предвидена възможност освен потестативните права да се упражнят по съдебен ред, така и друг ред, чрез който страните да уредят

отношенията си. Възможно е, въпреки че е налице неизпълнение на договора, страните да уредят отношенията си и да не се стигне до предявяване на иск по чл. 87, ал. 3 ЗЗД. Това обаче не означава, че по извънсъдебен ред са упражнили правото на развалянето на договора.

6. С оглед на изложеното, може да се заключи, че ответникът по предявен иск за възстановяване на запазена част не е дал повод за образуване на делото само поради факта, че е упражнил правото на наследяване, като е приел наследството и е придобил права чрез завещание, завет или приживе на наследодателя чрез дарение, които накърняват правата на необходимите наследници. Ето защо, в тези случаи следва да намери приложение последиците на разпоредбата на чл. 78, ал. 2 ГПК, а именно разноските да се възложат в тежест на ищеца, ако ответникът е признал иска и е направил искане за присъждане на разноски⁴³.

6.1. Поводът за водене на процеса по възстановяване на запазена част е в поведението трето лице – наследодател или дарител, който, разпореждайки се, накърнява запазената част на ищеца. Това негово поведение не би могло да се разглежда като „повод“ по смисъла на чл. 78, ал. 2 ГПК, тъй като чрез действията си наследодателят не е нарушил закона и разпорежданията, които е извършил посредством сделките, са действителни.

6.2. Не считам, че в тези случаи по отношение на отговорността за разноски следва да намерят приложение общите правила, т. е. да се възложат в тежест на ответника, дори да е признал иска. В случая е ирелевантно дали между страните са водени преговори за уреждане на отношенията им – ответникът да прехвърли част от имуществото на необходим наследник. Дори и такива преговори да са водени и ответникът да е отказал сключването на такова споразумение, то той отново не е дал повод за образуване на делото. Такова извънпроцесуално поведение от ответника не може да се разглежда като „даване на повод“ по смисъла на чл. 78, ал. 2 ГПК, тъй като то не е незаконосъобразно поведение, с което се нарушават права на ищеца.

⁴³ Така и: Решение № 260046/14.08.2020 г. по гр. д. № 3740/2020 г. на Районен съд – Бургас, Решение № 417/07.03.2013 г. по в. гр. д. № 3559/2012 г. на Окръжен съд – Пловдив.

6.3. Не намира законова уредба към настоящия момент и разрешението, според което разноските следва да останат за страните така, както са ги направили. При липсата на изрично правило в тази насока, не може отговорността за разноси да се разпределя по този начин. Това означава производството при иск за възстановяване на запазена част да се приравни на охранително – по чл. 541 ГПК разноските в този случай остават за молителя. Това противоречи на едностранния характер на охранителните производства, при което съдът съдейства на страните за упражняване на техните права⁴⁴. Производството по възстановяване на запазена част обаче е спорно, налице е правен спор, породен именно от волята на наследодателя да извърши безвъзмездни разпореждания, накърняващи запазената част на необходимите наследници.

БИБЛИОГРАФИЯ // REFERENCES

Абрашев, П. Гражданско съдопроизводство. Том I. С.: Царска придворна печатница, 1910 // Abrashev, P. Grazhdansko sadoproizvodstvo. Tom I. S.: Tsarska pridvorna pechatnitsa, 1910.

Брайков, С. Преобразуващи искове и преобразуващи решения. С.: Сиби, 2014 // Braykov, S. Preobrazuvashhti iskove i preobrazuvashhti resheniya. S.: Sibi, 2014.

Василев, Л. За преобразуващите субективни граждански права. // Правна мисъл, 1958, № 2, с. 3-23 // Vasilev, L. Za preobrazuvashтите subektivni grazhdanski prava. // Pravna misal, 1958, № 2, s. 3-23.

Венедиков, П. Запазената част в наследството. Четвърто издание. С.: ИК „Петко Венедиков“, 2008 // Venedikov, P. Zapazenata chast v nasledstvoto. Chetvarto izdanie. S.: IK „Petko Venedikov“, 2008.

Венедиков, П. Система на българското наследствено право. Трето допълнено издание. С.: ИК „Петко Венедиков“, 2019 // Venedikov, P. Sistema na balgarskoto nasledstveno pravo. Treto dopalнено izdanie. S.: IK „Petko Venedikov“, 2019.

Павлова, М. Гражданско право - обща част. Второ преработено и допълнено издание. С.: Софи-Р, 2002 // Pavlova, M. Grazhdansko pravo -

obshta chast. Vtoro preraboteno i dopalнено izdanie. S.: Sofi-R, 2002.

Петров, В. Л. Отмяна на отказа от наследство от кредиторите на наследника. С.: Сиела, 2016. // Petrov, V. L. Otkazana na otkaza ot nasledstvo ot kreditorite na naslednika. S.: Siela, 2016.

Петров, В. Л. Наследяване на задължения и отговорност за завести. С.: Сиела Норма АД, 2020. // Petrov, V. L. Nasledyavane na zadalzheniya i otgovornost za zaveti. S.: Siela Norma AD, 2020.

Пунев, Б., В. Гачев, Г. Хорозов, Д. Митева, Д. Танев, Е. Кръшкова, Е. Балеvsка, К. Топалов, Кр. Влахов, М. Златарева, М. Обретенова, М. Бобатинов, С. Кюркчиев. Граждански процесуален кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. Второ преработено и допълнено издание. С.: ИК „Труд и право“, 2017 // Pnev, B., V. Gachev, G. Horozov, D. Miteva, D. Tanev, E. Krashkova, E. Balevska, K. Topalov, Kr. Vlahov, M. Zlatareva, M. Obretenova, M. Bobatinov, S. Kyurkchiev. Grazhdanski protsesualen kodeks. Prilozhen komentar. Problemi na pravoprilaganeto. Analiz na sadebnata praktika. Vtoro preraboteno i dopalнено izdanie. S.: IK „Trud i pravo“, 2017.

Силяновски, Д. Гражданско съдопроизводство. Обща част. Второ издание. Т. I. С.: Печатница „П. К. Овчаров“, 1941 // Silyanovski, D. Grazhdansko sadoproizvodstvo. Obshta chast. Vtoro izdanie. T. I. S.: Pechatnitsa „P. K. Ovcharov“, 1941.

Силяновски, Д. Гражданско съдопроизводство. Производство пред първата инстанция. Т. II. С.: Печатница „П. К. Овчаров“, 1941 // Silyanovski, D. Grazhdansko sadoproizvodstvo. Proizvodstvo pred parvata instantsiya. T. II. S.: Pechatnitsa „P. K. Ovcharov“, 1941.

Силяновски, Д. Гражданско съдопроизводство. Обжалване на решенията и определенията. Особени производства. Второ издание. Т. III. С.: Издателство на фонда за подпомагане студентите от висшите учебни заведения в България, 1946 // Silyanovski, D. Grazhdansko sadoproizvodstvo. Obzhalvane na resheniyata i opredeleniyata. Osobeni proizvodstva. Vtoro izdanie. T. III. S.: Izdatelstvo na fonda za podpomagane studentite ot visshite uchebni zavedeniya v Bulgariya, 1946.

Силяновски, Д., Ж. Сталев. Граждански процес. Том I. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1958 //

⁴⁴ Проф. Силяновски приема, че именно съдействието, което оказва съдът на страните, е разграничителния критерий между спорно и безспорно правораздаване. – вж.: Силяновски, Д. – В: Силяновски, Д., Ж. Сталев. Граждански процес. Том II. Изпълнително производство, обезпечително производство, особени искиви производства, охранителни производства, държавен арбитраж. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1955, с. 432-433.

Silyanovski, D., Zh. Stalev. Grazhdanski protses. Tom I. S.: DI „Nauka i izkustvo“, 1958.

Силянoвски, Д., Ж. Сталев. Граждански процес. Том II. Изпълнително производство, обезпечително производство, особени искиви производства, охранителни производства, държавен арбитраж. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1955 // Silyanovski, D., Zh. Stalev. Grazhdanski protses. Tom II. Ispalnitelno proizvodstvo, obezpechitelno proizvodstvo, osobeni iskovi proizvodstva, ohranitelni proizvodstva, darzhaven arbitrazh. S.: DI „Nauka i izkustvo“, 1955.

Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев, Р. Иванова. Българско гражданско процесуално право. Десето преработено и допълнено издание. Второ по действащия ГПК. С.: Сиела, 2020 // Stalev, Zh., A. Mingova, V. Popova, O. Stamboliev, R. Ivanova. Balgarsko grazhdansko

protsesualno pravo. Deseto preraboteno i dopalнено издание. Vtoro po deystvashtiya GPK. S.: Siela, 2020.

Станева, А. Наследствено право. С.: Сиела Норма АД, 2022 // Staneva, A. Nasledstveno pravo. S.: Siela Norma AD, 2022.

Таджер, В. Гражданско право на НРБ, Обща част. Дял I. С.: Софи-Р, 2001. // Tadzher, V. Grazhdansko pravo na NRB, Obshta chast. Dyal I. S.: Sofi-R, 2001.

Тасев, Хр. Българско наследствено право. Девето преработено издание. Нова редакция от Георги Петканов и Симеон Тасев. С.: Сиела, 2009 // Tasev, Hr. Balgarsko nasledstveno pravo. Deveto preraboteno izdanie. Nova redaktsiya ot Georgi Petkanov i Simeon Tasev. S.: Siela, 2009.

Цанкова, Ц. Завещанието в българското наследствено право. С.: Наука и изкуство, 1985. // Tsankova, Ts. Zaveshtanieto v balgarskoto nasledstveno pravo. S.: Nauka i izkustvo, 1985.